

УДК 81'367+81'255.4+811.111+811.161.2

Т. А. Дружина, І. Ю. Серебрякова

СИНТАКСИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ХУДОЖНЬОЇ ЛІТЕРАТУРИ (НА МАТЕРІАЛІ РОМАНА ДЖОНА ФАУЛЗА “КОЛЕКЦІОНЕР”)

У статті розглядаються синтаксичні особливості перекладу художньої літератури на матеріалі перекладу роману Джона Фаулза “Колекціонер”, виконаного Ганною Яновською, та досліджується визначення сутності використання синтаксичних трансформацій у перекладі художньої літератури. Встановлено варіативність та частотність використання синтаксичних перекладацьких трансформацій, обґрунтовано їхнє вживання при художньому перекладі.

Ключові слова: художній переклад, синтаксичні перекладацькі трансформації, естетичний ефект, адекватність перекладу.

В статье рассматриваются синтаксические переводческие трансформации на материале перевода романа Джона Фаулза “Коллекционер”, выполненного Анной Яновской, и исследуется определение сущности использования синтаксических трансформаций в переводе художественной литературы. Установлены вариативность и частотность использования синтаксических переводческих трансформаций, обосновано их применение при художественном переводе.

Ключевые слова: художественный перевод, синтаксические переводческие трансформации, эстетический эффект, адекватность перевода.

The article deals with the analysis of syntactic transformations used in translation of the novel “Collector” written by John Fowles (the translation was done by Anna Yanovska). The necessity of syntactic transformations in literary translation is proved. The variability and frequency of syntactic transformations usage in translation are examined.

Key words: literary translation, syntactic transformations, aesthetic effect adequate translation.

З-поміж численних проблем, які вивчає сучасне перекладознавство, важливе місце займає вивчення лінгвістичних аспектів міжмовної діяльності, що називають “перекладом” або “перекладацькою діяльністю”. Будь-який випадок, коли текст, створений однією мовою, віддзеркалюється засобами іншої мови, в сучасній науковій літературі називається перекладом, а під художнім перекладом розуміється переклад творів художньої літератури. При цьому твори художньої літератури “протиставляються всім іншим мовним творам завдяки тому, що для всіх них домінантною є одна з комунікативних функцій, а саме художньо-естетична чи поетична” [2: 67].

Метою дослідження є аналіз та систематизація основних видів синтаксичних перекладацьких трансформацій, що застосовані в процесі перекладу роману Джона Фаулза “Колекціонер”, виконаного Г. Яновською (2015). Досягнення поставленої мети передбачає розв’язання такого **завдання**, як визначення сутності використання синтаксичних трансформацій у перекладі художньої літератури.

Основна мета будь-якого твору цього типу полягає у досягненні певного естетичного впливу, створенні відповідного художнього образу. Така естетична спрямованість відрізняє художню мову від інших актів мовної комунікації, інформативний зміст яких є первинним, самостійним. Таким чином, основне завдання художнього виду перекладацької діяльності полягає в породженні мовою перекладу мовного твору, здатного справляти художньо-естетичний вплив на читача, що відповідає прагматиці вихідного тексту.

З метою досягнення адекватного перекладу змісту іншомовного тексту перекладачі вдаються до різноманітних перекладацьких операцій, однією з найбільш поширених є вживання трансформацій, які повністю або частково змінюють структуру речень оригіналу. Синтаксичні трансформації — це один з найсуттєвіших типів трансформаційних перетворювань при перекладі з однієї мови на іншу; до них у першу чергу варто віднести перебудову речення (зміна його структури) та інші заміни — як синтаксичного, так і морфологічного порядку [4: 293]. Велике значення при художньому перекладі також мають такі операції, як додавання й вилучення одного чи кількох слів, що в першу чергу застосовуються задля лінгвокультурної адаптації іншомовного тексту мовою перекладу.

Незважаючи на те, що проблеми перекладацьких трансформацій розглядаються в роботах багатьох мовознавців (Л. С. Бархударов, Є. В. Бреус, В. М. Комісаров, Л. К. Латишев, Я. Й. Рецкер, А. В. Федоров, О. Д. Швейцер та ін.), питання, пов'язані з синтаксичними трансформаціями в художньому перекладі, не дослідженні повністю та продовжують залишатися **актуальними**.

У контексті нашого дослідження автор спирається на положення, яке трактує переклад як процес. При цьому термін “перетворення” (або “трансформація”) вживається тоді, коли йдеться про певні відносини між двома мовними одиницями [1: 6]. Одним з головних факторів, що спричиняють використання перекладацьких трансформацій при перекладі з англійської мови на українську, є те, що ці мови відносяться до двох різних за своєю структурою типів мов: аналітичної і синтетичної. Саме розбіжності у синтаксичній структурі англійської та української мов спричиняють використання синтаксичних трансформацій при перекладі. Саме коректне використання синтаксичних трансформацій при перекладі тісно пов'язано з проблемою якості перекладу.

В цьому дослідженні під синтаксичними трансформаціями розуміється заміна одного типу синтаксичної конструкції на інший. Відомо, що усі види синтаксичних трансформацій при перекладі можна поділити на чотири типи, а саме: нульову трансформацію, перестановку, заміну і трансформації синтаксичних конструкцій [3: 254].

Нами було розглянуто перекладацькі трансформації, що були застосовані при перекладі роману Джона Фаулза “Колекціонер” (John Fowles “The Collector”) [6], виконаному Ганною Яновською [5].

Нульова трансформація (синтаксичне уподібнення, дослівний переклад) — це спосіб перекладу, при якому синтаксична структура оригіналу перетворюється в аналогічну структуру мови перекладу. Така трансформація використовується у випадках, коли і в мові оригіналу, і в мові перекладу існують паралельні синтаксичні структури. Синтаксичне уподібнення може призводити до повної відповідності кількох мовних одиниць та порядку їх розташування в оригіналі та перекладі, наприклад: “*In six weeks*”, — *I said*. — “*Через шість тижнів*”, — *відповів я*. Однак, як правило, застосування нульової трансформації супроводжується деякими змінами структурних компонентів, які характерні для мови оригіналу. При перекладі з англійської мови на українську,

наприклад, можуть вилучатися артиклі, допоміжні дієслова, та деякі інші службові елементи, а також можуть змінюватись деякі морфологічні форми і лексичні одиниці. Наприклад: “*I said, — “the hands will do!”*”. — “*Я мовив: — Рук достатньо*”. При перекладі даного речення було вилучено артикль (the), зроблено модуляцію фразового дієслова *will do*, адже його полісемантичність у перекладі українською мовою (*нідіїде, досить, достатньо*) потребує вживання розширеного значення словосполучення і перекладач дібрав саме слово “*достатньо*”, оскільки для української мови таке вживання є більш характерним.

Перестановка, як вид перекладацької трансформації — це заміна розташування мовних одиниць у тексті перекладу в порівнянні з текстом оригіналу. Перестановці піддаються, зазвичай, слова, словосполучення, частини складного речення, а також самостійні речення в тексті.

Найбільш поширеним випадком при аналізі тексту перекладу є заміна порядку слів і словосполучень у структурі речення: “*...it was my mother that drove him to drink*”. — “*...до пияцтва його довела моя мати*”. Слід сказати, що таку емпатичну синтаксичну структуру англійського речення можна було б перекласти як “*...саме моя мати довела його до пияцтва*”, що зберегло б емфазу тексту оригіналу. Але рішення вибору варіанту перекладу цілком залежить від особистості перекладача.

Заміна — найбільш поширений вид перекладацької трансформації. У процесі перекладу заміні можуть піддаватися форми слів, частини мови, члени речення, типи синтаксичного зв'язку. Крім того, заміні можуть піддаватися не лише окремі одиниці, а і цілі конструкції. Наприклад, “*She and her younger sister used to go in and out a lot...*” — “*Вони з молодшою сестрою багато гуляли...*”. У даному реченні спостерігаємо заміну займенників *She and her* займенником *Вони*, що є виправданим та синтаксично правильним, оскільки цілком відповідає власне українській мові. В українській та англійській мовах існують форми однини і множини, і, як правило, іменники у перекладі вживаються в тому самому числі, що і в оригіналі, за винятком випадків, коли формі однини в англійській мові відповідає форма множини в українській, і навпаки, наприклад: “*...I knew it was just a dream and it always would have been if it hadn't been for the money*” — “*...розумію, що то була просто мрія — і завжди була б, якби не гроші*”. Ще одним досить поширеним видом заміни є заміна частин мови. Трапляються

заміни прикметників дієсловами при перекладі з англійської мови на українську, наприклад: “...*the other men all green round the gills*” — “... усі решта чоловіків просто зеленіли від задрощів”. Найбільш характерною заміною при перекладі з англійської мови на українську є заміна іменника дієсловом, наприклад: “...*the joke being it was only a cheque for ten pounds*” — “...а жарт полягав у тому, що йому мали видати лише десять фунтів”. Також часто зустрічається і такий вид заміни частин мови, як прономіналізація, тобто заміна іменника займенником.

Ще одним з видів поширених при перекладі даного твору трансформацій є заміна англійської пасивної конструкції на українську активну. У такому випадку англійському підмету відповідає додаток в українському реченні. Форма пасивного стану англійського дієслова замінюється формою активного стану українського, наприклад: “*My father was killed driving*” — “Мій батько загинув за кермом”.

При розгляді особливостей перекладу різноманітних комунікативних типів речень, особливостей відтворення простих та складних речень в перекладі трансформаційні операції синтаксису було виділено в окрему групу (заміна простого речення складним, заміна складного речення простим, об’єднання речень та членування речень). Розглянемо ці операції детальніше.

Заміна простого речення складним зазвичай спричинюється факторами структурних розбіжностей між реченнями мови перекладу і оригіналу. Так, при перекладі з англійської мови на українську ця трансформація часто є необхідною для передачі англійських предикативних або напівпредикативних конструкцій з безособовими формами дієслова, які не мають прямих відповідників в українській мові, наприклад: “*She wasn’t to know F stood for Frederick*” — “Вона ж не знала, що “Ф” — це Фредерик”.

При перекладі трансформація **складного речення в просте** зумовлена здебільшого нормативно-стилістичними причинами. Зокрема, вживання складнопідрядних речень більш притаманне українській мові, ніж англійській. Але в цьому випадку має місце “згортання” підрядних речень у дієприкметникові, дієприслівникові звороти, а також у віддієслівні іменники з прийменниками, як-от: “*Then she came out and instead of going up the hill like she usually did she went along another street*” — “Вийшовши звідти, замість того щоб піти, як завжди, вгору, пішла іншою вулицею”.

Особливим видом трансформацій є **членування речення** — поділ одного складного речення на два або більше простих. Під час даної трансформації синтаксична структура речення в оригіналі перетворюється на декілька самостійних предикативних структур мови перекладу. Прикладом такої трансформації може слугувати наступне речення: *“But Mabel went at her behind the scenes, I heard her doing it one day, and anyway I said it was my money and my conscience, she was welcome to all she wanted and none if she didn’t, and there was nothing about accepting gifts in Nonconformism”* — *“Але Мейбл конфіденційно вплинула на неї: одного дня я чув, як вона з нею розмовляє. І в кожному разі, я сказав, що це мої гроші і мій талан, тож коли їй це подобається — хай бере скільки хоче, а коли не подобається — хай не бере, та й узагалі, в нонконформізмі нічого немає проти подарунків”*.

Трансформацією, що має місце у перекладі художнього твору, який аналізується, та має зворотній характер відносно попередньої трансформації, є **об’єднання речень**. У цьому випадку структура речення оригіналу змінюється шляхом поєднання двох простих речень в одне, наприклад: *“Get out of the way. I’m going to leave”* — *“Відійди з дороги, я йду звідси”*.

Аналіз синтаксичних трансформацій на прикладі перекладу роману Джона Фаулза “Колекціонер” (John Fowles “The Collector”), виконаного Ганною Яновською, дає підстави стверджувати, що в тексті перекладу найчастіше зустрічаються такі види синтаксичних трансформацій, як заміни частин мови, заміна типу присудка, заміна числа, заміна стверджувальної форми заперечною, заміна часової форми й заміна типу синтаксичного зв’язку. Перестановки слів у тексті перекладу, в першу чергу, зумовлені синтаксичними особливостями мови перекладу. При перекладі художнього роману Джона Фаулза “Колекціонер” найчастіше перекладачем застосовано явище нульової трансформації.

Отже, синтаксичні трансформації спрямовані насамперед на оптимальний спосіб передачі початкової інформації у допустимих для перекладацької мови й культурної традиції формах. При цьому слід відмітити, що розглянуті синтаксичні трансформації, як правило, доповнюють одна одну, частково компенсуючи таким чином неминучі втрати інформації, пов’язані з перебудовою початкового тексту.

ПОСИЛАННЯ ТА ПРИМІТКИ

1. Бархударов Л. С. Язык и перевод (Вопросы общей и частичной теории перевода). — М. : Междунар. отношения, 1975. — 240 с.
2. Коптілов В. В. Актуальні питання українського художнього перекладу. — К. : Видавництво Київського університету, 1971. — 131 с.
3. Латышев Л. К. Технология перевода : учебное пособие по подготовке переводчиков. — М. : НВИ ТЕЗАУРУС, 2000. — 278 с.
4. Степаненко А., Сітко А. Синтаксичні особливості українського перекладу англomовної науково-технічної та художньої літератури // Фаховий та художній переклад: теорія, методологія, практика : зб. наук. праць / за заг. ред. А. Г. Гудманяна, С. І. Сидоренка. — К. : Аграр Медіа Груп, 2015. — С. 293–297.

МАТЕРІАЛ ДОСЛІДЖЕННЯ

5. Фаулз Д. Колекціонер [пер. з англ. Г. Яновська]. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.rulit.me/books/kolekcioner-read-455237-1.html>
6. Fowles J. The Collector. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.kkworld.com/kitablar/con_faulz_kolleksiyachi-eng.pdf

REFERENCES

1. Barhudarov L. S. Jazyk i perevod (Voprosy obshhej i chastichnoj teorii perevoda) / L. S. Barhudarov. — M. : Mezhdunar. Otnoshenija, 1975. — 240 s. [in Russian].
2. Koptilov V. V. Aktualni pytannia ukrainskoho khudozhnogo perekladu / V. V. Koptilov. — K. : Vydavnytstvo Kyivskoho universytetu, 1971. — 131 s. [in Ukrainian].
3. Latyshev L. K. Tehnologija perevoda : Uchebnoe posobie po podgotovke perevodchikov / L. K. Latyshev. — M. : NVI TEZAURUS, 2000. — 278 s. [in Russian].
4. Sitko A. Syntaksychni osoblyvosti ukrainskoho perekladu anhlo-movnoi nauko-vo-tekh-nichnoi ta khudozhnoi literatury / A. Stepanenko, A. Sitko // Fakhovy ta khudozhnii pereklad: teoriia, metodolohiia, praktyka : zb. nauk. prats / za zah. red. A. H. Hudmaniana, S. I. Sydorenka. — K. : Ahrar Media Hrup, 2015. — S. 293–297. [in Ukrainian].

MATERIAL DOSLIDZHENNIA

5. John Fowles “The Collector”. — [Elektronnyi resurs]/ Fowles John. — Rezhym dostupa : http://www.kkworld.com/kitablar/con_faulz_kolleksiyachi-eng.pdf [in English].
6. Dzhon Faulz “Kolektsioner” [per. z anh. H. Yanovska]. — [Elektronnyi resurs] / Faulz Dzhon. — Rezhym dostupa : <http://www.rulit.me/books/kolekcioner-read-455237-1.html> [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 13.02.2018

СКАЗКА КАК ЯЗЫКОВАЯ МОДЕЛЬ НАЦИОНАЛЬНОЙ КУЛЬТУРЫ

*Вельмишановній пані проф. Т. М. Корольовій
із почуттями вдячності за спонуку написати
цей відгук про українську народну казку
в німецькомовній інтерпретації. Автор*

У статті проаналізовані особливості відтворення тексту крізь призму німецькомовної антології “Українські народні казки”.

Ключові слова: українська народна казка, мовна модель, переклад, національна культура.

В статье проанализированы особенности перевода текста сквозь призму немецкоязычной антологии “Украинские народные сказки”.

Ключові слова: українська народна казка, мовна модель, переклад, національна культура.

This article deals with studying of the features of the text reproduction through the prism of the German-speaking anthology “Ukrainian Folk Tales”.

Key words: Ukrainian Folk Tale, language pattern, translation, national culture.

Среди многочисленных публикаций, которые определили в течение последних десятилетий XX века возросший уровень развития современной фольклористики в Германии, заслуживает внимания международная серия мировой сказки. Однотомники немецких, арабских, турецких, венгерских, чешских, русских, белорусских и украинских народных сказок — яркое тому доказательство. Одним из активных инициаторов создания серии был профессор Вольфганг Штайнитц (1905–1967), известный немецкий языковед. Антологией украинской народной сказки “Ukrainische Volksmärchen” была в